

بەشى نۆيەم: كەرتى خانووبەرە و ئامازەكانى نيو راپرسى ناوہندى ليكوئينهوى رووداو

28-02-2022

نووسەرەكان

مەحمود بابان

كورتە : لەم بەشەدا تيشك دەخەينەسەر دۆزراوہ سەرەكییەكان و ئامازەكانى نيو راپرسى راپۆرتى بازارى خانووبەرە لە ھەريىمى كوردستان كە لەچارچۆيە لىكوئينهوى كەى ناوہندى لىكوئينهوى رووداو لەبارەى بازارى خانووبەرە ئەنجامدراوہ. لەراستىدا چەندىن دۆزراوہى سەرەكى بۆ كۆمپانىا و دامەزراوہ حكومى و تايبەتەكان لەسەر كەرتى خانووبەرەى ھەريىمى كوردستان و ھەوليرى پايتەخت تىدايە، بەلام ليرەدا لەسەر دوو ئاست ھەلۆەستەى لەسەر دەكەين، يەكەم: ئەو ھۆكارانەى دەبنەھۆى گورانكارىيەكان لە بازارى خانووبەرەدا و دووہم: ئامازە سياسى، ئابوورى و كۆمەلایەتییەكانى نيو راپرسىيەكەيە كە لەوانەيە بەھۆى كەرتى خانووبەرە رووبدات.

به رایب

لهم به شهدا تیشک دهخهینهسه دۆزراوه سه رهکیهکان و ئاماژهکانی نیو راپرسی راپۆرتی بازاری خانوبه ره له هه ریمی کوردستان که له چوارچیهی لیکۆلینهوه کهی ناوهندی لیکۆلینهوهی رووداو له بارهی بازاری خانوبه ره نهجامدراوه. له راستیدا چه ندین دۆزراوهی سه رهکی بۆ کۆمپانیا و دامه زراوه حکومی و تایبه تهکان له سه ره کرتی خانوبه ره ی هه ریمی کوردستان و هه ولیری پایتهخت تیدا به، به لام لیزه دا له سه ره دوو ئاست هه لوه سته ی له سه ره ده کهین، یه کهم: ئه و هۆکارانه ی ده بنه هۆی گۆرانکاریه کان له بازاری خانوبه ره دا و دووهم: ئاماژه سیاسی، ئابووری و کۆمه لایه تیه کانی نیو راپرسیه که یه که له وانه یه به هۆی که رتی خانوبه ره رووبدات.

گۆرانکاریه کانی نیو که رتی خانوبه ره

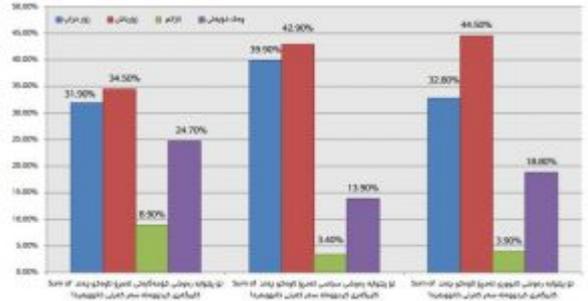
سه ره تا ئه وهی جیگه ی ئاماژه یه کارکردنی ره گه زی مینه به لهم که رته دا. له ماوه ی دوو بۆ سێ ده یه ی رابردوودا هه موو ئه وانه ی کاریان لهم که رته دا ده کرد له ره گه زی نیرینه بوون، به لام ئیستا ره گه زی مینه ش لهم که رته دا کار ده کات و هه یه خاوه ن کۆمپانیا ی تایبه ت به خانوبه ره یه. هه ره ها، له رووی ته مه نه وه زیاتر له یه ک له سه ره سێ، ئه وانه ی لهم که رته دا کار ده که ن ته مه نیان له نیوان 25 بۆ 35 سالی دا به.

کاریگه ری گۆرانکاریه سیاسی، ئابووری و کۆمه لایه تی له سه ره کرتی خانوبه ره

یه کیک له هۆکاره سه ره کیه کان که کاریگه ری له سه ره بازاری خانوبه ره هه بووه، هه واله سیاسی به کانه. ئه م ناوچه یه گۆرانکاری سیاسی گه ره ی تیدا رووبدات، له ماوه ی ده یه ی رابردوودا چه ندین رووداوی سیاسی گرنگ که کاریگه ریا ن له سه ره بازاری خانوبه ره هه بووه له هه ریمی کوردستان رووبانداوه، وه ک هاتنی داعش که کاریگه ریه کی ته وای له سه ره کۆی که رته کان به خانوبه ره شه وه دانا. هه ربۆیه ش 63.4% ئه و که سانه ی لهم که رته دا کار ده که ن رایان وابوو که هه والی سیاسی کاریگه ری له سه ره بازاری خانوبه ره و کپین و فرۆشتن ده بی ت. هه ره ها، 82.4% رایان وابوو، په یوه ندی نیوان لایه نه سیاسی به کانی هه ریمی کوردستانیش کاریگه ری له سه ره گۆرانکاریه کان و جو له ی بازار لهم که رته دا دروست ده کات، به واتایه کی دیکه هه بوونی په یوه ندیه کی باشی نیوان لایه نه سیاسی به کانی به مانای جو له ی بازار دیت، به پێچه وانه شه وه هه ر راسته.

خالیکی دیکه په یوه ندیه کانی نیوان هه ولیر و به غدا یه، له سه روو هه مووشیا نه وه کاریگه ری دا بینکردن و پیدانی بودجه یه له لایه ن به غدا وه به هه ریمی کوردستان له سه ره ئه م که رته به شیوه یه ک، که 53% رایان وابوو که ناردنی پشکی یا خود به شه بودجه هه ریمی کوردستان له لایه ن به غدا وه کاریگه ری له سه ره بازاری خانوبه ره هه یه. هه ره چه نده یه کیک له خاوه ن نووسینگه کان له کاتی نه جامدانی راپرسی به که دا ئاماژه ی به وه کرد کاریگه ریه که به مانای ئه وه نایه ت خه لک ده توانیت خانو و یا خود شوقه بکپیت، به لکو دلنیا یی ده داته وه به ره یته ر و بازرگانان و ته نانه ت ئه و که سانه شی به نیازی کپینی خانوو و شوقه ن سه ردانی بازار په کان ده که ن تا به دوا ی نرخه کاندای بپۆن، که ئه مه ش به واتای دروست بوونی جو له دیت له بازار په که دا. هه ره ها نزیکه ی سه روو 40% ی به شداربووانی راپرسی به که رایان وابوو که گۆرانکاریه سیاسی و ئابووری به کانی دوا ی 2005 کاریگه ریا ن له سه ره کرتی خانوبه ره له هه ریمی کوردستان هه بووه، بپروانه گرافیکی یه ک له باره ی کاریگه ری ئابووری، سیاسی و کۆمه لایه تی له سه ره سیکته ری خانوبه ره له هه ریمی کوردستان.

گرافیک 1: کاریگه ری ره وش ی سیاسی، ئابووری و کۆمه لایه تی له سه ره سیکته ری خانوبه ره

سەرچاوه: بازارى خانوبهه ره له ههرىمى كوردستان، 2021 ناوهندى لىكۆلئينهوى رووداو

له راستیدا، ههر سن ره هه ندى سياسى، ئابوورى و كۆمه لايه تى ئاماژه ي روونى له باره ي ئىستا وداهاتووى بازارى خانوبهه ره له ههرىمى كوردستان ده خاتهروو. به شيوه يه ك ئاماژه سياسى به كانىش برىتىن له كاريگه رى رهوشى ئه منى، سياسى و په يوه ندى نىوان لايه نه سياسى به كان له نىوخۆدا و په يوه ندى نىوان هه ولير و به غدا كه به ته واوى كاريگه رى له سه ر ئه م كه رته داده نيت.

ئاماژه ئابوورى به كانى نيو راپرسى به كesh به مجۆره ن: گه شىبى به داهاتووى بازارى خانوبهه ره و به رزبوونه وى نرخی خانوبهه ره هه به له ههرىمى كوردستان، به ئام له رووى ئابوورى به وه ئه وه ي مه ترسى به ته نيا 46% ي ئه وانى خانوو و شوقه ده كړن بۆ ئه وه يانه خۆيان بچنه ناوى، له كاتىكدا 19.6% بۆ مه به ستى بازرگانى، هه روه ها 34.5% به مه به ستى به كړيدان! كه ئه مه ش نيشانه يه كى ئابوورى روونه له باره ي چۆن به تى كار كړدى ئه م كه رته و به شدارى به له ئابوورى ههرىمى كوردستان. بۆ نموونه ش له رووى كړيه وه ئه گه ر سه رمابه ي 1 مليۆن دۆلار له م كه رته دا بخه يته كار ئه وا مانگانه زياتر له 5 هه زار دۆلار داهاتى ده بىت و له سالىكدا ده كاته 60 هه زار دۆلار. ئاماژه يه كى دىكه ي ئابوورى هاتنى سه رمابه ي بازرگانان و ده و له مه ندانى بىانى و به تايه تيش خه لكى ناوه راستى عىراق و شاره سونى به كانى نزيك له ههرىمى كوردستان (عه رهب) بۆ كړى خانوو و شوقه، كه ئه مه ش سه ره راي هينانى سه رمابه، له وان به له داهاتوودا ئارىشه جياوازي وه ك سياسى و كۆمه لايه تى له هه مبه ر ههرىمى كوردستان و كورد لىكبه و نته وه.

هه روه ها له روانگه كۆمه لايه تى به وه له باره ي كاريگه رى جيا بوونه وه و پىكه ينانى ژيانى هاوژىنى له سه ر كه رتى خانوبهه ره، به پى به شداربووانى ئه م راپرسى به، 5.46% رايان وابووه تاراده يه ك كاريگه رى هه بووه، 5.39% رايان وابووه كاريگه رى نه بووه، به ئام 14% رايان وابووه كاريگه رى له سه ر كرى و به كړيدانى شوقه و خانوو هه بووه. له پرسىارىكى دىكه دا له باره ي ئه وه ي داخوازي له سه ر شوقه بۆ نيشته جىبوون زياتره له لايه ن كه نجان ه ياخود ئه وانى هاوسه رگى رىيان كردووه، 6.47% پىيانوايه ئه وانى هاوسه رگى رىيان كردووه و 55.24% پىيانوايه كه نجان!، هه روه ها 9.27% يش ده لىن نازانىن.

ئاماژه يه كى دىكه ي كۆمه لايه تى برىتبه له زيادبوونى كړيارانى بىانى و به تايه تيش عه رهب له ههرىمى كوردستان، به پى راپرسى به كه 73.1% به شداربووان رايان وابووه كړى شوقه و خانوو له لايه ن عه ره به وه زيادى كردووه، كه لىره دا ئه و پرسىاره سه ره له ده دات ئايا كاريگه ريه كۆمه لايه تى به كانى بۆ نموونه هاتنى سه رمابه كى 60 هه زار بۆ 100 هه زار دۆلارى بۆ ئه م كه رته له ههرىمى كوردستان لىكردا وه ته وه؟ چ سياسه تىكى كۆمه لايه تى په پرده كرىت بۆ تىكه لكردىنان به كۆمه لگه ي كوردى بۆ ئه وه ي له داهاتوودا نه بىته كىشه؟

خالىكى دىكه ي گورانكارى به كۆمه لايه تى به كان كړى شوقه له لايه ن ئه وانى تازه هاوسه رگى رىيان كردووه، كه به پى داتاكانى يه كىك له كۆمپانىاكانى خانوبهه ره، به تايه تيش له رووى نيشته جىبوون له شوقه له هه ولير ئه م گورانكارى به كۆمه لايه تى به دبىنرىت، ئه و يش به هۆى دلنىابوون له سه لامه تى، هه بوونى خزمه تگوزارى و دلنىايه كى كۆمه لايه تى به له پرۆژه كانى شوقه دا به به راورد به پىشتر كه رايه كى خراب له باره ي تىكه لى و داخراوى له شوقه دا هه بووه.

كۆتايى

له كۆتايىدا، ئه نجامى راپرسى به كه ده ريه د خات كه 39.9% به شداربووان گه شىبىن و 42.40% تاراده يه ك گه شىبىن و ته نيا 6.7 ره شىبىن به داهاتووى ئه م كه رته له ههرىمى كوردستان. هه روه ها ئاماژه يان به وه كردووه سالى به سالى نرخه كان روو له به رزبوونه وه ده بىت، به شيوه يه ك 59.9% به شداربووان رايان وابووه كه نرخی خانوبهه ره له ههرىمى كوردستان له سالىنى داهاتوودا به رزتر ده بىته وه، هه رچه نده گورانكارى به سياسى، ئابوورى و ئه منى به كان كاريگه ريه كى گه وره يان له سه ر جۆله ي بازارى خانوبهه ره له ههرىمى كوردستان هه يه.

